

„Esőben fénylik a diófák bőre”

Szemle Lászlóffy Aladár munkásságáról

Nagy Attila, Székelyhon.ro

„Avantgárd, expresszionista költő volt, aki ugyanakkor visszatér a rímes, hangsúlyos magyar verseléshez: újra beemeli a költészetbe a szinte elfelejtett metaforát, színesztéziát, abba a költészetbe, amelyben szinte kizárólag csak a trágárság, pornó és szex uralkodik” – méltatta a tordai születésű költőt Nagy Attila. Székely János szerint a magyar irodalom legmucigabb költője volt Lászlóffy Aladár, tudniillik verseiből még egy vesszőt is sajnált kidobni.

„Amikor berobbant az irodalomba szinte tele voltak vele az újságok. Lászlóffy Aladár annyira idegesítette az akkori társadalmat, az apámék generációját, mint a Beatles.”

Kabdebó Lóránt, Napút, 2007

„Amikor a közelmúltban a kiadó közölte, hogy nem tudja e-mailben átküldeni a költőről készült monográfiát, mely 639 oldal, dühöngtem. Ki lehet ilyen eszement a mai világban, hogy egy élő költőről ennyit írjon egy „kismonográfiában”. Aztán amikor a kész könyvet kézbe vehettem, megbékéltem, elgyönyörködtem. Élvezettel kezdtem olvasni, mint egy jellegzetes, jól sikerült regényt. A szerzőtől, Széles Klárától hallottam ifjúságunk idején Lászlóffy Aladár nevét először. És most neki köszönhetően követhetem, „Mit látsz egy íróasztalon?” (ez lett a monográfia főcíme). Az „íróasztalon”, vérbeli író esetében mindig csakis rendetlenség honol. Persze alkotás közben nagyon is pontosan tudja, mit, honnan kell előkotorni. Meglepődne, ha a rendetlenségben valaki merő jóindulatból „rendet” teremtené. A rendszerető Lakatos István kitűnő költő barátja lakását egy nyárra megkapván azzal viszonzta szívességét, hogy „rendbe rakta” annak könyveit. Barátja számára katasztrófális káoszt teremtett. Féltém, Széles Klárát ismerve, most is ilyen katasztrófia fenyeget. De csoda történt. Klári megtartotta a költő „asztalának” látszólagos rendetlenségét, de nekünk, olvasóknak elmagyarázza a benne megvalósult nagyszerű rendet. Egy költészetben összekeresi a nagyság összekívánkozó elemeit.”

Határ Győző, Recenziók

„A SZIGETVÁR LAKATJA című elbeszéléskötet keserű bölcsességek gyűjteménye egy költő láttató példálódzásaiban, olykor ívfény-élességűvé villantva; egy filozofikus elme, aki azért a gyönyörelvet, a világmozgató Eroszt sem feledve, könnyen fókuszol a Vanitatum Vanitaszra: „...a világ igazi nagy, egyetlen drámája, hogy a tehetségek együtt kell hogy termeljenek, minden időben s minden tartományban, a tehetségtelenekkel”. Elgondolkoztató csattanója keserédes hordalékkal teljes bölcsességnek. S ha igaz, hogy Hibernius Julius Celsius elveszettnek hitt, felbecsülhetetlen értékű könyvtára egy léleklátó kalandos tréfa során megkerülvén kiderül róla, hogy nem volt benne egyetlen olyan kötet, amely-

nek másodpéldányát ne őriznék mindmáig valahol könyvtáraink, s így voltaképp, ami odaveszett, nem is veszett oda, s úgy kár érte, hogy nem kár – az olvasóban önkéntelenül felmerül a kérdés: érdemes-e írni ezek után? Érdemes-e kockáztatni, hogy mi is bekerüljünk Hibernius Julius Celsius közel-keleti prokonzul és római patrícius „elveszetteknek hitt” könyvtárába anélkül, hogy egy jottányival is gyarapíthatnánk az emberi tudást? Avagy tán minden gondolatunkra, még minekelőtte elgondolnánk, már akár keresztet is vethetünk? Régen tartottam a végére érve, olyan hosszan becsukva könyvet, s oly sokáig medítálva az olvasottakon, majd újra vissza-visszalapozva és szenvedélyesen keresgélve benne, hogy elvégezzem ezt az olvasói felelősségrevonást, mondom, régen tartogattam a kezemben olyan kedvemre való opuszt, mint amilyen Lászlóffy Aladár SZIGETVÁR LAKATJA című elbeszéléskötete volt.”

Balázs Tibor, Napút, 2007

„A romániai magyar líra Kányádival, Páskándival, Hervayval, Szilágyi Domokossal kezdődő intellektualizálódására még (csak) az jellemző, ami a bergsoni intuicionizmusban már tudáshatalomként fejeződik ki, miszerint „az igaz állítás magától is képes a téves gondolat helyét elfoglalni”. A romániai magyar líra hatalommetaforái – az említett alkotóknál – kétségtől az önbejelentés azon igényével lépnek fel, hogy a konszenzuálisnak aposztrofált kommunista üdörtörténeti metanarratíva politológiai, szociológiai, (társadalom)lélektani patológiáit kimondhassák. A metanarratíva autoriter kijelentéseit nem lehet harmóniába helyezni semmilyen más kijelentéssel, nemhogy a kijelentések összességével – amit már a neopozitívizmus verifikációs elve is megkívánt. Az intellektualizálódott költészet hatalommetaforái dekonstruálják a metanarratíva politológiai, szociológiai, (társadalom)lélektani torz idolumait, de nem jutnak el a következő lépésig – amire csak Lászlóffy Aladár poézise képes –, hogy a verifikációban ne csak a bergsoni „igaz állítás” etikumának örök faktikussága működjön közre, hanem az ontikus énképzetek kételyeinek dominanciája foglalja el a „téves gondolat” helyét:

„Segíts te is, hogy én, aki az
egészhez kimért egység vagyok, ne
adhassam magam egészen a részlethez is,
csak mert éppen előttem áll!”

De teszi ezt gyakran sokkal nyilvánvalóbb, „közérthetőbb” kijelentésekben is – bár Lászlóffy Aladár közérthetőségéről csak abban a szövegköziségben tárgyalhatunk, amelyet verseinek merész gondolati-képi asszociációs ívei megengedhetővé tesznek –, mintegy történelmi-társadalmi verifikációs elvként:

„Mit ér a költő, mikor körülötte annyi milliárd Galilei készül visszavonni a tanításait.
Lelkem a kor leltári tárgya.”

Bertha Zoltán, Hitel, 2007/9

Az igazi nagy költők minél magasabbra jutnak, annál szélesebb környező övezetek fókuszába kerülnek. És minél gazdagabb, többszálú az összeköttetések sajátossá szőtt hálózata, annál feltűnőbbek lehetnek a különleges, soha nem ismert, egyénileg meghódított magaslakok. Az ormok, amelyek egyszeri nagysága a többihez fűződő kapcsolatoktól is függ. A

valódi – a folyó időben megálló és abból kiemelkedő – költőegyeniségek rendszerint összefoglalók, újítók és követhető távlatokat mutatók; megőrzők és megnyitók. Műviük pedig így mindig gyűjtőés gyűjtőponttá válik.

Terek és korok, torlódó térségek és irodalomtörténeti korszakok keresztútjain bontakozott ki Lászlóffy Aladár költészete, grandiózus életműve is, hogy fél évszázados folyamaton átívelő boltozatú szellemi építménnyé emelkedjék.

Fiatalos hit, társadalmi-történelmi, emberi-civilizációs remények és reménytelenségek, kisebbségi, erdélyi magyar sors, romániai nemzetiségi lét: képzelhető-e bonyolultabb konsztaelláció induló kolozsvári költő számára az ötvenes évek második felében? Forrongóbb lelki helyzet az egyetemes társadalomtörténeti progresszióba vetett elvont bizodalomnak és a valóságos diktatúra, a nemzet-, a kultúra-, a művészetcsenkítő ideológiai rémuralom erőszakteeleinek az egyszerre történő megélésénél, átérésénél. Lendülettel szárnyalni, álmodni és képződni a vágyakat szülő, érték- és eszménybeteljesítő jövőről, s közben meg-szenvedni nemcsak a proletkulttól fertőzött irodalompolitikai közeget, hanem a forradalom vérbefojtásának és meghazudtolásának a gyalázatát is. Lászlóffy ötvenhatos – októberi–novemberi – diákkori (s persze a kilencvenes évekig közöletlen) versei ködről és statáriumról jajonganak, a „vaktába-szerzte az egész népre” lövető kivégzőosztagok és „janicsárok” bűntetteiről, tankok tördelte fákról, romokról és félelemről, keseregve, hogy „véres város ma Budapest”, s a térképen „a magyar színt ne is keresd”. „Fekete ruha ma Magyarország”, „egyedül voltunk, egyedül éltünk, / egyedül halunk mostan meg”; elfeledve: „magyarok – voltunk”.

Határ Győző

„Akárhogy is forgatjuk, a hőskor a hetvenes évek. Ekkor jelentkezik Sütő András varázslatos nyelvezetű költői szociográfiájával, az ANYÁM KÖNNYŰ ÁLMOT ÍGÉR című könyvével, ekkor van alkotóereje teljében Szemlér Ferenc, a nagyműveltségű Balogh Edgár és mint örök „enfant terrible”, Méliusz József, felvonulóban, illetve beérőben a „Forrás” első-második-harmadik nemzedéke, továbbá az Echinox folyóirat írói-költői köre. Szilágyi Domokos lírája, amelyről bizvást elmondható, hogy József Attila-i mértékkel mérhető – távolról sem azért, mintha az öngyilkosság hitelesíthetné az életművet vagy megemelhetné önértékén felül, hiszen már Nietzsche megmondta, hogy a vér nem bizonyít – ekkor érik be Lászlóffy Aladár költészete, Páskándi Géza színháza, Panek Zoltán (az „erdélyi Szentkuthy”) tudatkiömléses nagyprózája, és nem utolsósorban a kirobbanó tehetségű Székely János oeuvre-je, aki hosszú keresés, pálfordulások, vargabetűk után érkezett el tulajdon zsákutcájába s annak végén a csődbejelentésig; vagy ahogy Pomogáts Béla írja: „a hatvanas években jutott a tetőre Székely János költészete, s ekkor nyílt meg előtte a legmélyebb szakadék: az elhallgatás. Kiábrándult hangulatú versekben végzett önvizsgálatot, keserűséggel tekintett vissza költői pályájára, majd lassanként a költészet küldetésébe és jövőjébe vetett bizalma is megtört. Mi több, annak a feltevésének adott hangot, hogy a költészet mára elveszítette azt a szerepét, amelyet az emberiség kultúrájában hagyományosan betöltött”.

Szakolczay Lajos, Erdélyi ősz

„Kis ceruzacsonkkal írt – ez volt az ő rakétája –, fieni-fecnikre. Gyöngyi, a hűséges feleség mentette át számítoógépre szövegeit. De a tinta – mert a szimbólumban ember lakozik – fölöttébb érdekelt. Kis remekével siratom Alit, a Tordán született (1937. máj. 18.) és Budapesten meghalt (2009. ápr. 19.) barátomat, hiszen ez a gyöngyszem nem keveset árul

el kertjének gazdagságáról. „A nyár tintája éppen elfogyott, / tollam nem ír; a zöld üveg üres. / S már nyúlok érte, kissé messze, ott / a dombok polcán őszlik a veres. // Bemártom s máris elmerenghetek, / még pár sor és megint ez is kifogy. / Ó, boldogok a téli-kék egek, / sok tele ég – sötéten boldogok.” (Téli tinta).”

Kántor Lajos, Hitel, 2006/10

„Szilágyi Domokos a költészetben lépett – hatalmasat; még nem az ötvenes évek második felében, hanem egy évtizeddel később. Az 1956-os élmény hatását kimutatni ebben az opusban – a jövő irodalomtörténeisére vár.

Ugyanez mondható el Lászlóffy Aladár költészetéről is, noha itt vannak már fogódzóink. Azokra a Lászlóffy-versekre gondolok, amelyekből egy csokorra valót a Korunk 1996 októberi számában lehetett olvasni, a szerző prózába foglalt bevezetőjével, Legbelsőbb titkos lőterek című alá soroltan. A maga ötvenhatját Lászlóffy Aladár messzebről vezeti fel, a Budapesten született – és a Szekuritáté korát szerencsésen átvészelt – ötvenhatos verseit (merthogy hónapokig hiányzott akkor az egyetemről, a harmadévesek órájáról) a Bolyain korábban, a marxista szemináriumokon átéltekkel köti össze, az általunk (Páskándi s a többiek által) felvetett „keresztkérdések”-től eredezteti. Majd így folytatja az emlékezést: „A »következmények« mégis csak a pesti utcán léptek fel igazán az életemben (s a naplómban, mely nyilván '89 után se »szabadult« életünk, ifjúságunk egész fogoly-levéltárával egyetemben a Big Brother átkeresztelt intézményéből), azokban a hetekben, amikor rohanva és hasra vágódva ismerhettem meg Budapestet, élő és mozgó célpontként gondolhattam ki s vethettem papírra azokat az ügyetlenkedő verseket, melyek láttán Bányai főhadnagy elvtárs kimutatott a szürkületben a novemberi fákra, mondván: Reggelre ott fogsz lógni, fiam.” Ahogy Madách mondja, „Ezúttal a nyakazás elmarad”-t – a következmények persze sokfélék voltak. Aminek a nem kampányszerű elemzésére még bizonyára lesz alkalom.

A fölvetett téma költői zárásaként idézzünk egy verset Lászlóffy Aladár haza mentett dokumentumaiból, alighanem a legkorábbi erdélyi tanúságtételt:

Ébresztő a forradalom első reggelén
Köd van és statárium. A kivégzőosztag
tán el se látna az elítéltig.
Egy nemzet tüdőgyulladás a fő a ködben.
S egy tüdőlövés, ha köhögni mersz, már a góztól.
Köd van és statárium.
S mert a kivégzőosztagok
csak a puskacsőig látnak –
vaktába-szerte az egész népre lövetnek.
Szabad a választás, proletárok!
A köd statáriumot, a statárium
örök ködöt hoz nektek.
Inkább a köd, inkább a golyó, inkább az árok!

(Budapest, 1956. X. 24.)

A XX. század második felének erdélyi magyar lírájában a hivatkozási pontok persze nem az itt idézett közvetlen vallomások, hanem A rotterdami bírák, Az alexandriai könyvtár égése, a Helsinki 1975.

Borcsa János, Napút, 2007/9

A teljesség ígézetében alkotó Lászlóffy már költőként való beérkezésekor, az 1960-as évek első felében olyan pozíciót választ a lírai alany számára, amely lehetővé teszi a történelem és az emberi létezés egészben látását és láttatását. Tételesen is megfogalmazódik a lírai énnek ez a történelemre való szellemi és lelki ráhangolódása: „Csupa nosztalgia minden emberi élet nekem. / Elmúlnak a korok, egymás után – / és én nem tudok betelni... / De milliárd színhelyen szemmel / tartom a történelemlakót.” (Színhelyek). Nem sokkal később aztán, a Képeskönyv a vonalakról című kötet (1967) verseiben már a megvalósult sajátos történelem- és világlátással találkozhatunk, például a Bulevárd Termopilé című költemény esetében: „A háború áll. S mint a gátat a felgyűlő víz, úgy szorít a perzsa: / az idő, az elmaradottság, a rák és a gyarmati lét. / De a hátszágban valahol Beethoven komponál, / Menuhin gyakorol, / épül a körutak orma, három fiad van, / várnak a tengerpartok és kedvesen fogad a föld be.” [...] A címadó írásban világosan beszél Lászlóffy a szellem természetes építkezéséről, ami viszont már-már lázításnak minősült az adott körülmények között, ahol egyének, nemzetek és kultúrák közé tendenciózusan kizárólag a bizalmatlanság falait építették elvakult hatalmak évtizedeken keresztül. Ilyen körülmények között szólalt meg tehát az esszéíró, mondván: „A kultúra alapszabályává vált, hogy állandóan emlegetni kell azokat, akikre építkezünk, akiknek szellemi összefüggése és együtthatása az emberiség egyetlen megingathatatlan birtoka immár: békés és építő nagyhatalma. A szövegek szövetsége ez.”

Kabdebó Lóránt, Napút 2007/9

„Erdélynek az egyetemes magyarság több kiemelkedő értékű költőt köszönhet. Kortársaim között is. De a magam számára Lászlóffy Aladár lett Erdély költője. Nem gondolkozásmódjában, nem is a vállalás elhivatottságában – ezt másokban is megcsodáltam. Aladár stílusában erdélyi. Abban az értelemben, ahogy Kós Károly a maga kulturális látomásában egy Svájc-szerű önálló képződményt tudott elképzelni. Örményből, magyarból, székelyből, szászból, románból, zsidóból táplálódva valami olyan sajátosan összezáruló „stílust” látok mindegyik ott élő író-művész-építész háttérében, amely a nemzeti nyelv mellé egy sajátosan európai kapcsolódást szervezett. Sajátosan egyéni barokkot, rokokót, romantikát, és egy különös jellegzetességű modernitást. És ennek reprezentánsa az én számomra a magyar-örmény Lászlóffy Aladár. Élhetne a világ bármely táján, számomra ő mindig is ennek az önálló erdélyi „stílusnak” a legnagyobb megvalósítója.

Ha belegondolok, kiderül, hogy egészen másképpen gondolkozunk még a műfajokról is a Király-hágón innen és túl. Mi is Európába kapaszkodunk, ők is. Ez az, ami összeköt bennünket. De van, ami igen finoman szét is választ. A fogalmak értelmezésének, a formák alkalmazásának önelvű módozata. Meg merném kockáztatni: Lászlóffy előbb kelene az ír vagy a görög költészethez hozzámérni (mondjuk egy Yeatshez vagy még inkább Kavafiszhoz), és csak azután értelmezhetném az elképzelt „egyetemes” magyar kultúra mértékegységei szerint. Miért is sikerülhetett még a hetvenes évek elején Lászlóffy Szabó Lőrinc-monográfiája mára oly igen alapvető értelmezésként? Mert nem innen, hazai nézőpontból méricskél, hanem a maga erdélyiségében-európaiságában gondolta végig. És miért tud olyannyira egyszerre a felnőttek mellett a gyerekekhez is szólni (láttam valaha, ahogy fiaimmal eljátszott a szavakkal)? Mert ennek az erdélyi stílusnak sajátos megszólalásmódjába vonja bele mindegyik nemzedékes társát. A felnőttet értőként, a gyermeket játszótársaként.”

Bányai János, Napút 2007.

„Lászlóffy Aladár költészetének egyik legfontosabb tapasztalata ez: eltérő származású szövegek sorozatos egybeíródása esély a jelenben való visszhangra, mert az új szöveg nemcsak önmagát, hanem a múltból származót is jelenvalóvá teszi, ugyanakkor többszörös dialógust kezdeményez, amely dialógus, bár múltbeliek között zajlik, mindenkor a jelenben visszhangzik. Széles Klára könyvének befejező fejezeteiben Lászlóffy Aladár költészetének motívumláncolatait és motívumhálózatait vizsgálja, az ablak, a madár, a repülés, ezzel együtt a repülőgép és Ikarosz, majd a hó, az eső, a harmat, azután a kő, a fal, a vár, a rom, az álom, a félálom, az alvás, az ébrenlét, eszmélet és eszmélés motívumát, mert ezek, a monográfia szerzője szerint, egészében átfogják, egységessé formálják a költő eltérő műfajú szövegeit egy egészen sajátos „mikro-univerzumot” teremtve.

Széles Klára Lászlóffy-monográfiája „a kiteljesedő életmű ismeretében” mindvégig él a visszapillantás, az egymástól időben távolra eső jelek és motívumok egybeolvasásának lehetőségével. Így sikerül neki Lászlóffy Aladár műveit, verseket, prózákat, esszéket „tágabb keretbe” helyezni, más szóval a későbbi művek visszhangját írja le a korábbiakban, de fordítva is ezt teszi, a „kezdetek szemszögéből” szemléli „a művészi kibontakozás további lépcsőfokait”. Törekvése eközben nyilvánvaló. Arra törekszik, hogy Lászlóffy Aladár költészetét, művészetének egészét, mások nyomán, főként Cs. Gyimesi Éva ítéleteit követve beemelje a mai magyar irodalmi kánonba: nem a kisebbségi költőről, hanem a magyar költőről beszél, akinek minden bizonnyal kitüntetett helye van a kortárs magyar irodalom értékrendjében.”

Széles Klára, *Litera*, 2007/7

Az idő megint életemre tör?

Ez is rím- szó- jelentés-játék. De talán még fokozottabban és sűrítettebben az, mint a korábban idézett példa. *Antik félálmok* című versből való a kiemelt sor. Olyan különös felépítésű műből, amelyben a négyszer 14-soros – külön-külön is teljes egységnek tekinthető – darabok szervesen, többszörösen egymáshoz kapcsolódnak, sokszoros belső szabályszerűséget hordoznak, egyedi vers-remeklésként. Bármely irodalomtörténeti elődjétől megkülönbözteti az a tény, hogy a négy rész címét, tárgyát adó négy, patinás erdélyi város költői megjelenítése többrétű, bűvös poétikai négyszöget alkot. Torda, Enyed, Gyergyó, Déva adott lírai megidézésében négyesüknél több, teljesebb, jelentésgazdagabb egységet, mélységet rejt és sejtet. Jó példának tekinthető arra a fajta irodalmi rekonstrukciónak is nevezhető tevékenységre, amely az egész Lászlóffy Aladár életműben jelen van, s alapvető jellegzetességeként van jelen. Kellő kifejezést keresve, s ehhez saját műveihez fordulva, mondhatjuk ezt a fajta, szüntelen, szorosán és egyszerien személyiségéhez kötődő; szigorúan egyéni szenvedélyeiből és fegyelméből: adottságaiból és eltökéltségeből fakadó munkálkodást állandósult „ásatások”-nak.

A szó ismét a kezdetben idézett regényére utalhat legközvetlenebbül, A képzeletbeli ásatás-ra (1987.). De például ez a cím, ez az önmegjelölés, – melyik művére n e m illik? Van-e olyan Lászlóffy-mű, amely valamiképpen n e lenne „ásatás”? Főként az itt is alkalmazott, többféleképpen átvitt értelemben, s a „képzeletbeli” jelzővel dúsitva? Vajon a vers-kötetek mindegyike, – *Hangok a tereken* (1962)-től, *Színhelyek* (1965)-től a *Bársonyok és Borgiák* (2000)-ig; – a regények, novellák *Héphaisztosz* (1969)-től *A Seregek Urá*-ig (1998); – nem képviselik-e efféle, költői, képzeletbeli ásatások részeit, lépéseit? S talán még fokozottabban mondható el ez az „egyéb” műfajokhoz sorolható művekről, könyvekről. A talán „eszéknek” nevezhető kötetekről (*Szövegek szövetségétől* (1988).) Szélmalom-leltár-

ig (1999).), – illetve a „mesék és monológok”-nak keresztelt gyűjteményről, avagy temető-monográfiának címezhető tekintélyes albumról (A holdbéli pásztor, – Házsongárd, (1989.). Az elsőként említett regényről írja, – de, úgy vélem, egyúttal szintén az egész életműre vonatkoztatható találatként gondolkozzat el – Csapody Miklós: „A hangulatos régész-szakászó a címben jellemző, ám csalóka metaforája ennek a költői regénynek. De csak megtéveszt, be nem csap.”

Ez az „ásatás”-szó, fogalom, metafora – egyetlen, önkényesen kiemelt ürügy, esély csupán – arra, hogy felvillanthassam: ebben az életműben nemcsak a versvilág, hanem például líra és próza, líra-próza és esszé, avagy másféle művészi megnyilatkozási módok sajátosságosan, s Lászlóffy Aladár egyszeri műhelyét jellemző módon élnek egymás mellett, születnek egymás után, – vagy inkább fakadnak egymásból. Egymásból? Inkább abból a közös talajból, amelyet az előrebocsátott, választott mottóban, Szabó Lőrincről szólván, maga az alkotó „láthatatlan terület”-nek, „senkiföldjé”-nek nevez.

Úgy vélem, ez az utóbbi, az eredendő közös táptalaj, a mintegy „sorsszerű” gyökérzet az alapja, indítéka annak, hogy az említett (s említetlen) esetek legtöbbszörében (vagy talán mindegyikében?) műfaji határokat lép át, módosít, mellőz, avagy teljesen megváltoztat – igen látványosan, alig láthatóan, avagy teljesen láthatatlanul[10]. (S ezek a határok nemcsak arisztotelészi, klasszikus, avagy modernitás-béli műfaji határokat jelentenek az adott életmű esetében.)

Szándékos költői, írói stb. programról lenne szó? A legkevésbé. Talán semmi sem áll oly távol a Lászlóffy Aladár-féle írásmódtól, mint a szándékosság, előre-tervezettség. Ha már szó van erről, – hát inkább ennek egyféle, sajátos ellenkezője van inkább jelen. S az a tapasztalat, feltevés alakult ki bennem, mint olvasóban, hogy éppen ez az alkati, fatális, sajátosan „szent” őrizkedés bármilyen szándékosságtól, előre-eltervezettől, ugyanakkor mély tiszteletben tartása, alázatos szolgálata a „belső” (egyben holmi „vis maior”) késztetésnek, ellent-nem-állás semmi efféle kísértésnek, – tehát ez a sajátos műhely, a fúró-faragó művészt legfőbb erőforrása. Erőforrás és egyben legsebezhetőbb pont, Achilles-sarok is. Úgy vélem, innen valók a műhelyforgácsok, – meg a legsikerültebb remeklések, egyaránt. Ezért könnyen lehet, hogy ha valaki nem az egészet látja, hanem ötletszerűen egy-egy részlettel

találkozik, akkor nem fedezi fel önmagának az életmű lényegét. Esetleg félreismeri. (Ez a kockázat természetesen szinte minden oeuvre esetében létezik. De adott esetben mint-ha fokozott esélyként merülne fel.) Rendkívül egyenetlen ez az életmű. Az egyes darabok mindegyike az egészért van. Ahogyan ezt éppen adott pillanatban tenni képes. Főszereplő maga a műhely. A lankadatlan működés.

„...én egyedül az emlékkészletem után futok: annak karbantartására van gondom” – olvashatjuk egyhelyütt. S meg is okolja, miért teszi ezt: „...szerencsére nincs lezárt kor, ilyen értelemben lezárt élet sem; amíg valaki valaha még saját eleven mivoltának pillanataiba emeli az egykor élőket, minden feltámad és folytatódik”.

Irodalmi Szemle, 2011/2

„Jó egy évtizede vendégeskedett köreinkben – Pozsonyban és Dunaszerdahelyen – a pár éve elhunyt erdélyi költő, Lászlóffy Aladár. A pozsonyi olvasóknak Tózsér Árpád „mesélt” a költőről és verseiről, Dunaszerdahelyen pedig nekem jutott a megtiszteltetés, hogy bemutassam őt a Vámbéry Irodalmi Kávéház közönségének. Mind-ez arról jut eszembe, hogy a minap egy kis újráfzlegetésre leemeltem a polcra ... hogy kitudódjék a világ című válogatott verseit. Emlékszem, a költő bemutatását valami olyasmivel kezdtem, hogy én kissé mást hallok hangsúlyosnak a Lászlóffy-költészet „koncerttermében”, mint Tózsér: Lászlóffy egyik versében azt írja, „Beethoven-sorsú minden költő végül: kedvét szegik, hogy aztán elcsigázva saját szavát se hallja már a csendben, mire a kor kinn bölcsen magyarázza”. Azon a régi estén elmondtam, hogy nem könnyű és nem is célszerű bölcsen magyarázni a költészetet – Lászlóffy költészetét –, mert akkor mire van maga a költészet mint öntörvényű művészet, mire való az életmű mint a természet, a lét, a makro- és mikrokozmosz, az idő és az időtlenség (s benne a történelem) faggatása, ostromlása és megszólaltatása?

Lászlóffy Aladár, akit – az ő szavaival – mindenestül gyönyörködtet a világ, s akinek „kincse a valóság”, egy helyütt azt írja, hogy „a világ teljes és minden benne van”, s „már nincs olyan, ami nincs, már csak olyan van, ami van”. A kérdés csak az – fejtegettem –, hogy ez a teljesség és ez a minden, ami VAN, lakható-e, s mit mond erről nekünk a történelem? S az is kérdés, hogy ez a teljesség és ez a minden, ami VAN, az ember nélkül is van-e, pontosabban az ember nélkül is megszólal-e? Mert mi van, ha a világ tudatlanság? Ha a világ megíratlanság? S ezért kell világgá mondani világnunkat: a tudatra ébredés utáni öntudatra ébredésünket – a felismerést, hogy a megíratlan világot meg kell írni szabad szolgálatunk által. Mi van, ha a világ csak akkor teljes és akkor minden, ha közöljük tényünket a világgal, azt a tényt, hogy örökké útban vagyunk a sohasem végső, a kimondhatatlan, mégis egyetlen Valóság felé: énekelünk, hogy a világnak legyen éneke, amely megszólítja, benépesíti és emberivé teszi a Valóságot? („Minden szó, amit itt hagyok, kevés és ostoba nélkülem. Segíts rajtam, utánam élő ember, és énekelj tovább!” – írja Lászlóffy Aladár.)

Bertha Zoltán, Magyar Fórum

Nemzeti önismeretünk tematikus, morális és emocionális elmélyítését egyaránt híven és gazdagon szolgáló irodalmi forrásanyag – historikus közösségi önértelmezésünk biztos és el nem hitelteleníthető támasza – marad mindaz, ami a korabeli régi és új, vagy megújult erdélyi, romániai magyar lapokban, folyóiratokban a fordulat évében megjelent, illetve ami a Lászlóffy Aladár emblemikus költeményének („jóra fordul, mára fordul életünk, / telelünk, de nyaralunk, de telelünk”) a címét kiemelő, Kántor Lajos és Veress Zoltán szer-

kesztette svédországi antológia, a Vándor idő balladája – Krónika 89–90 (Stockholm, Erdélyi Könyv Egylet, 1991) impozáns szöveggyűjteményét képezi. (Említendő mellette még a Szilágyi István bevezetésével közreadott, „fiatalok antológiájaként” aposztrofált, egyben korfordulós Utunk–Helikon Évkönyv 1989-90 is, amelynek „Decemberi krónika” című összeállításában Jakabffy Tamás, Fazakas Emese, Gazda Árpád és mások rögzítik megrázó élményeiket. Vagy a Kántor Lajos szerkesztette A hívó szó és a vándor idő – Emlékezések, dokumentumok /1989. december 23. – 1990. április–május/ című 2010-es kolozsvári kiadvány. Az 1990-es esztendő erdélyi irodalmi folyóiratainak anyagát egyébként Szakolczay Lajos alapos szemlélő tanulmányban /A romániai magyar irodalom jövőképe, in: uő: Korforduló, Bp., 1999/ tekinti át.) Amiként feltétlenül számon tartandó azoknak a műveknek a sora is, amelyek a csalódottság, a kiábrándultság intonációjával az új keletű, mondhatni bizonyos fajta posztkoloniális dezillúzió általános hangulatát közvetítik, sugallják. Az értékrelativizálódás és a felgyorsuló értékerózió láttán olyan új típusú társadalmetikai szenzibilitás kerül előtérbe, amely érzékenyen ta-pint rá a nemzetiség- és közösség-szorosító szolidaritáshiány, bizalomvesztés, önzés és elidegenedés megannyi riasztó közérzeti jelenségére, az új töréshelyzet különös paradoxonjára: arra, hogy a visszanyert szabadság csalóka létállapotában közönybe, érdektelenségbe vesznek azok az értékmínőségek, amelyek korábban a totális kiszolgáltatottság lehetetlen körülményei között is megőrződhettek – a hűség, a kitartás, a helytállás, a feltétlen ragaszkodás erkölcsiségének köszönhetően.

Széles Klára, Kortárs online

Mindent elkövettem, hogy ne késsek el ezzel a kötettel. Fel akartam venni a versenyt rohamosan fogyatkozó életidőnkkel. Szerettem volna megelőlegezni az utókor megbecsülését. Hogy ne a szokásos módon, csak posztumusz életmű gyanánt derüljön fényre, bizonyítódjék igazán munkásságának kiemelkedő értékű, irodalomtörténeti helye. Neki magának szerettem volna felmutatni, hogy mennyire nem élt hiába, mennyire szükséges éppen az ő bölcsessége, minden felelősséget, etikus tartást, biztatást sugárzó sora. S legfőbb reménykedésem az volt: csodát tehet az irodalom, a szeretet, a méltánylás. Visszahozhatja munkakedvét, élni akarását. [...] Nem, hiszen – saját kordiagnózisát idézve – olyan világba csöppent, ahol a „középszer” kezébe adatott az uralom „az egész emberiség sorsában”. Ahol s amikor a döntési helyzetbe kerülők, többségükben, akár „progresszívek”, akár „liberálisok”, akár „trónok vagy demokráciák dűlnak”, azokat emelik vezetővé, akiket „ha végre koronájuk, kormányuk, mandátumuk, frakkjuk és funkciójuk van”, hidegen hagynak a történelmi analógiák, akik leintik a felelősségérzőket. S ezek, az „elitlátszat” emberei „már nem Napóleonok, Metternichek, Churchillek, még csak nem is De Gaulle-ok és Kissingerek, vagy legalább Mitterrandok. Még az aljas diktatúrák kontraszelekciója is legalább a nagystílű gazembereket és hóhérokat engedte kiválni valamilyen negatív csúcsteljesítmények ellenében; de itt csak a szürke patkányok tömege [...] szölongatta és marta egymást.” „A sok középszerű makimajom okoskodása” nem csupán élre tör, hanem egyúttal ádáz ellensége a tehetségnek. Saját érdeke szerint, fontoskodva „a köz, a haza, az érdek, a pénz vartyogó kórusába kényszeríti” a jó, a legjobb képességűeket is.

A válogatást készítette Onagy Zoltán